

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ PATRIOTIC EDUCATION OF PUPILS IN THE MODERN SCHOOL

У статті розглянуто проблему патріотичного виховання учнівської молоді в сучасній школі; висвітлено особливу роль патріотичного виховання в становленні учня як громадянина; акцентовано увагу на тому, що патріотичне виховання є пріоритетним напрямом виховання учнівської молоді в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі; охарактеризовано сутність сучасного процесу патріотичного виховання учнівської молоді в контексті демократизації освіти в Україні. Зосереджено увагу на завданнях патріотичного виховання учнівської молоді в сучасній школі, а саме таких, як: утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, вміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів та захищати права людини; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності; культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності; формування мовленнєвої культури; спонукання особистості до активної протидії аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму. Зроблено висновки про те, що без пробудження таких моральних феноменів, як патріотизм, обов'язок, совість, почуття власної гідності, працелюбність, неможливо розраховувати на поліпшення ситуації в країні.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, учнівська молодість, сучасна школа, особистість.

The article deals with the problem of patriotic upbringing of students in the modern school; highlighted the special role of patriotic education in becoming a student as a citizen; attention is drawn to the fact that patriotic education is a priority direction of upbringing of student youth in the modern comprehensive educational institution; characterizes the essence of the modern process of patriotic upbringing of student youth in the context democratization of education in Ukraine; focused on the tasks of patriotic upbringing of students in the modern school, namely: affirmation in the minds and feelings of personality of patriotic values, beliefs and respect for the cultural and historical past of Ukraine; fostering respect for the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine, state symbols; enhancing the prestige of military service; awareness of the relationship between individual freedom, human rights and its patriotic responsibility; promoting the acquisition of patriotic experience by the student youth on the basis of their willingness to participate in the processes of state formation, the ability to determine the forms and ways of their participation in the life of civil society, to communicate with social institutions, authorities, the ability to comply with laws and protect human rights; forming a tolerant attitude towards other peoples, cultures and traditions; promoting humanistic morality; cultivation of the best features of the Ukrainian mentality diligence, freedom, justice, kindness, honesty; formation of speech culture; urging the individual to actively counteract immorality, separatism, chauvinism, fascism. It is concluded that without awakening of such moral phenomena as patriotism, duty, conscience, self esteem, industriousness cannot be counted on to improve the situation in the country.

Key words: patriotism, patriotic upbringing, student youth, modern school, personality.

УДК 373.017
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.1-8>

Кульчицький В.Й.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки вищої школи
та суспільних дисциплін
Тернопільського національного
медичного університету імені
І.Я. Горбачевського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах українських реалій, коли Україна зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває патріотичне виховання учнівської молоді. Цілком зрозумілим є той факт, що сьогодні єдиний шлях повернення державності – громадянсько-патріотичне виховання підростаючого покоління. Патріотизм – це одна з якостей людського характеру, яка, подібно любові, керує людською свідомістю, заставляючи робити великі й малі вчинки в ім'я своєї Батьківщини. Патріот живе в єдності зі своїм народом, він живе своїм народом, адже життя народу стає його життям.

Патріотичне виховання учнівської молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої

патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми патріотичного виховання учнівської молоді досліджують сучасні вчені І. Бех, О. Вишневський, М. Євтух, О. Киричук, О. Коберник, П. Кононенко, М. Красовицький, В. Кузь, Н. Мойсеюк, Л. Новікова, Н. Селіванова, Б. Ступарик, М. Чепіль, К. Чорна та інші.

Науковці одноставно визнають, що надважливими завданнями сучасних освітян є формування

в учнівської молоді системи патріотичних цінностей і переконань, створення відповідного виховного простору для розвитку в неї громадянських почуттів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз проблеми свідчить про недостатню дослідженість методів національно-патріотичного виховання учнівської молоді у виховній роботі сучасного загальноосвітнього навчального закладу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування процесу патріотичного виховання учнівської молоді в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання учнівської молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: поваги до національних символів; участі у громадсько-політичному житті країни; поваги до прав людини; толерантного ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівності всіх перед законом; готовності захищати суверенітет та територіальну цілісність України [5].

Патріотичне виховання – це планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини. Таке виховання включає: розвиток любові до своєї країни, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнародного спілкування; прагнення працювати на благо рідної країни, її народу.

Отже, мета патріотичного виховання учнівської молоді в сучасній школі конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника Батьківщини, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності

громадянського суспільства, спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукування особистості до активної протидії аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [3].

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення школярів з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність учнів (праця, спостереження, ігри, творча діяльність), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання є: формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавство; ознайомлення з явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи; ознайомлення з традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство [1, с. 2–12].

Саме тому патріотичне виховання учнівської молоді в сучасній школі повинно здійснюватися під час проведення навчальних занять, через систему виховних заходів, гурткову роботу, проведення екскурсій, написання науково-дослідницьких робіт. Класні керівники у своїй роботі повинні керуватися Конституцією України, Концепцією Національно-патріотичного виховання, Національною програмою «Діти України», нормативними документами, наказами, розпорядженнями Президента України, Міністерства освіти і науки, обласного та міського управління освіти.

Цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють школярів, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми в громадських справах [2, с. 512–517].

Провідна роль у вихованні учнівської молоді належить українській мові як духовному стержню нації. Рідна мова – найважливіший засіб патріотичного виховання. Вона була і є важливою сферою впливу на національну свідомість школярів. Розуміння учнями процесу повернення до витоків українства, національного самоствердження

і саморозвитку вже є проявом патріотизму. Учнівська молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства.

Актуальними сьогодні є думки І. Огієнка та В. Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом. Зокрема, В. Сухомлинський зазначав, що «в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків» [7].

Таким чином, у сучасній школі велика увага повинна приділятися збереженню і примноженню духовних цінностей, культурних національних традицій, шанобливому ставленню до української мови. Традиційними повинні стати у школі такі щорічні заходи, як: тематичні вечори вшанування видатних українців, «Дні української писемності та мови», «Дні рідної мови», конкурси читців поезії, учнівських творчих робіт, дослідження родоводу, фольклору рідного краю.

Значний виховний потенціал має така шкільна дисципліна, як історія України. Стрижневим моментом системи формування патріотичних якостей повинні стати історичні традиції перемог українського воїнства, самопожертва в ім'я захисту Батьківщини. Знання і дотримання традицій народу неможливе без знання історії Вітчизни, а саме: доби Київської Русі, доби Козаччини, Другої світової війни. Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, зокрема, у ХХ–ХХІ ст. це Українська повстанська армія, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності [6, с. 10–15].

Не залишать байдужими учнівську молодь історичні приклади прояву патріотизму однолітків (бій під Крутами, національний молодіжний рух у Західній Україні, «живий ланцюг» на підтримку незалежності України у 1990 році, участь школярів та студентства в подіях Майдану та російсько-українській війні). Прикладом мужності та героїзму є захисники України, що боронили країну в минулому і зараз обороняють нашу державу від російської агресії.

Повага та любов до України починається з любові до рідного дому, рідної малої Батьківщини. Саме тому в розрізі патріотичного виховання учнівської молоді цілком обґрунтованою та доцільною є діяльність у сучасній школі гуртка історичного краєзнавства та музею «Мала Батьківщина». Школярі вивчають історію рідного краю, збирають істо-

ричні матеріали про рідне місто та село, долучаються до вивчення спадщини визначних постатей регіону, в якому проживають.

Таким чином, зібрані матеріали є діючим центром патріотичного виховання учнівської молоді, бо використовуються під час проведення виховних заходів, відзначення знаменних, пам'ятних дат.

Разом із тим учні мають поступово усвідомлювати, що моральний аспект патріотизму полягає і в розвитку національної економіки (це нові робочі місця, заробітна плата працівникам, доходи бюджету, раціональне використання яких робить життя в рідній країні достойним), і в підтримці національного виробника, і в економічній, господарській порядності власників підприємств, і в розвитку меценатства тощо. Щодо цього педагог може використати приклади з історії та із сучасного життя країни [5].

У сучасній школі повинен панувати національний дух, усі урочисті заходи проводитися з використанням національної і державної символіки. Класні керівники на виховних годинах повинні відкривати перед учнівською молоддю яскраві сторінки історії української держави, вчити школярів розумінню й необхідності дотримання норм і принципів чинного законодавства України, поваги до прав і свобод інших людей, шанобливого ставлення до державних символів. Саме тому є доцільним проведення з учнями таких виховних заходів, як: «Українська державність: віхи історії», «Я – нащадок великих козаків», «Національні святині і символи моєї держави», «Конституція України: права і обов'язки», «Символіка України: минуле і сучасне».

Педагогічний колектив сучасної школи повинен спрямовувати свої зусилля на виховання учнів у дусі патріотичного обов'язку, готовності до військової служби. Патріотизм в Україні традиційно завжди мав духовні корені, насичені православною вірою, яка вчить нас любити Батьківщину, а якщо треба буде, то й захищати її. Сьогодні, у час війни, нерідко спостерігаємо випадки відмови щодо виконання святого для кожного громадянина військового обов'язку. Тому, аби сформувати в учнівської молоді моральний фундамент патріотизму, необхідно щорічно для школярів проводити військово-спортивні конкурси, виховні заходи, що формують готовність юнаків до строкової військової служби, заходи до Дня захисника Вітчизни, Дня перемоги, зустрічі з учасниками бойових дій в Афганістані, воїнами-миротворцями, ветеранами Другої світової війни, ветеранами ООС. Доцільно щорічно силами учнів наводити порядок у місцях захоронення учасників Другої світової війни, воїнів АТО та ООС.

Необхідно відзначити, що справжні патріотичні почуття здатний виховувати високоосвічений, інтелігентний педагог-патріот, який разом з учнями щиро радітиме успіхам вітчизняних спортсменів,

артистів, учених, переживатиме їхні невдачі. Такий педагог зуміє допомогти школярам усвідомити, що патріотизм є благородною пристрастю людини, він не має нічого спільного з національним егоїзмом [4, с. 307–311].

Усе це активно сприятиме формуванню в дітей етики міжнаціонального спілкування, яка стосовно учня передбачає симпатію, доброзичливість, повагу до однолітків і дорослих різних національностей, їхніх національних традицій і звичаїв, інтерес до їхнього життя, культури.

Висновок. Патріотизм становить найважливішу ціннісну основу будь-якого демократичного суспільства і виступає суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенціальних соціальних можливостей у духовній, економічній і соціальних сферах життя суспільства. Саме тому мета сучасної школи – виховати учнівську молодь гуманною, творчою, відповідальною, з активною життєвою позицією, яка могла б реалізувати себе. Без пробудження таких моральних феноменів, як патріотизм, обов'язок, совість, почуття власної гідності, працелюбність, неможливо розраховувати на поліпшення ситуації в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Шкільний світ*. 2007. № 13. С. 2–12.
2. Кульчицький В. Патріотичне виховання учнів у школі – стратегічний напрямок розвитку держави. *Perspectives of world science and education : материалы V Международной научно-практической конференции*, г. Осака, Япония, 29–31 января 2020 г. Осака, 2020. С. 512–517.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 64. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
4. Миколаєнко А.Є. Патріотичне виховання старшокласників у взаємодії сім'ї і школи як об'єкт науково-теоретичного аналізу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 140. С. 307–311.
5. Петронговський Р.Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : монографія ; за ред. проф. М.В. Левківського. Житомир : Полісся, 2003. 220 с.
6. Руденко Ю. Патріотичне виховання учнів: концепція. *Освіта*. 2001. 22–29 серп. С. 10–15.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. 654 с.